

zakládající listinu zdejší kapituly z r. 1057 kdosi připsal dva řádky v češtině – a tak se nám zachovala **první česká věta**, začínající slovy „Pavel dal jest v Ploskovicích zem“u“. K r. 1228 se o nich mluví jako o městě, které dokonce bylo odvolací instancí v soudních přích pro většinu severočeských měst. Svou pozici si udržely po celý středověk a novověk, r. 1655 se staly dokonce městem biskupským, avšak mohutný rozvoj průmyslu nezachytily – dodnes jsou spíše městem škol a kultury (mj. oblastní archiv, kde je uložen jediný dochovaný originál Klauudyánovy mapy Čech z r. 1518), než střediskem průmyslu, který nechávají na nedalekých Lovosicích s obří chemičkou. Z památek zmiňme hlavně katedrální **chrám sv. Štěpána**, původně gotický, barokně přestavěný, s oddělenou novogotickou zvonící. Centrem starého města je Mírové náměstí s dochovanými renesančními a barokními domy (s gotickými jádry). Z nich je nejcennější **bývalá radnice** ze 14.–16. stol., nyní okresní muzeum. V její zdi je zabudován vzor pro středověkou tržní míru, loket (59,1 cm). V jednom z dalších domů je pěkná galerie. Nad Labem při pohledu na město vyniká **jezuitská kolej** z let 1704–31 (architekt Ottavio Broggio). Výlet do města můžeme spojit s výstupem na horu Radobýl (359 m n. m.) západně odtud – právě z Radobýlu spatřil hořet město básník Karel Hynek Mácha, při běhu se nachladil a po několika dnech právě zde zemřel na zápal plic. Světička v domě, kde žil, je dnes malým muzeem nešťastného autora Máje.

Litomyšl 32d
Jedno z nejkrásnějších českých měst, Litomyšl, je rozloženo ve Svitavské pahorkatině při silnici z Hradce Králové do Olomouce. Už na konci 11. stol. zde vznikl klášter, r. 1344 založil Karel IV. litomyšlské biskupství, to za husitských válek zaniklo. Město se však záhy stalo rezidencí boha-

tých Pernštejnů. Průmyslový rozvoj v 19. a 20. stol. se ale Litomyšl poněkud vyhnul, což na druhou stranu pomohlo zachovat město v jeho historické podobě. Dominantou Litomyšle je **zámek**, od r. 1999 patřící na Seznam světového kulturního dědictví UNESCO. V areálu někdejšího biskupství je v l. 1567–82 nechal postavit Vratislav z Pernštejna (architektem byl Ulrico Aostalli de Sala). Renesanční komplex se našťastí vyhnul razantnějším přestavbám, uvnitř je k vidění mj. cenné zámecké divadlo s původními dekoracemi z r. 1797. V zámeckém pivovaru se r. 1824 narodil hudební skladatel **Bedřich Smetana**, rodný byt je dnes muzeem. Dlouhé a úzké náměstí lemují celá řada renesančních a barokních domů, nejceněnějším z nich je **Dům u rytiře** z r. 1546. Z dalších staveb je zajímavé **Portmoneum**, nedávno zřízené muzeum spisovatele a malíře Josefa Váchala (1884–1962) s unikátní výzdobou a nábytkem. Litomyšl

Litomyšl – zámek (I. Tichý)

je ale spojena i s pobyty dalších osobností české kultury, například B. Němcové, A. Jiráska či T. Novákové.

Litovel 34e
Litovli se říká „moravské Benátky“ – to proto, že leží přímo na řece Moravě, jejíž četná ramena se doslova proplétají městem. Přes jedno z nich vede **kamenný most** z r. 1592, nejstarší na Moravě. Historické jádro má zachovaný pravidelný půdorys se čtvercovým náměstím, na němž stojí radnice se 72 m vysokou barokní věží a morový sloup od V. Rendra z r. 1724. Hlavní městský kostel, původně gotický, je zasvěcen svatému evangelistovi Markovi. Okolí, zejména přírodovědecky cenné lužní lesy, jsou chráněny v rámci CHKO Litovelské Pomoraví.

Lnáře 40b
Zámek ve Lnářích, postavený pro Černíny ve 2. pol. 17. stol., se do dějin zapsal hlavně na počátku

90. let 20. stol. Tady zasedala privatizační komise, určující budoucnost značné části podniků naší ekonomiky. Po navrácení v restituci byl **zámek** nedávno zpřístupněn návštěvníkům. V jeho sousedství je někdejší augustiniánský klášter (G. B. Maderna, 1688–93), nyní psychiatrická léčebna, a rovněž barokní kostel sv. Trojice.

Loket 14e
Hrad Loket vznikl na vysoké skále, obtékané ze tří stran řekou Ohří, již ve 12. stol. a po staletí byl pevnou oporou českých králů. Byl postaven ještě v románském slohu a je na něm doloženo nejstarší cimbuří u nás. Nejlepší vzpomínky ale na něj neměl Karel IV., který tu byl jako dítě několik let vězněn. Od r. 1818 byl Loket oficiálně státní věznicí, fungující až do r. 1948. Dnes je v něm několik expozic pro turisty. Vedle hradu vzniklo město (zmiňněno 1234), které bylo určitý čas

Lnáře – zámek (J. Berger)

dokonce sídlem kraje a v 19. stol. se proslavilo výrobou porcelánu. Kromě hradu, který vytváří jeho typickou siluetu, stojí za povšimnutí i odvážně řešený most přes hluboké údolí Ohře. Dochovaly se i dvě středověké brány či barokní radnice z konce 17. stol.

Loštice 33d
Výlet do Loštic asi nebude obzvláště voňavý, i když milovníci sýrů si tady asi přijdou na své – v tomto městě se totiž vyrábí **olomoucké tvarůžky**, sýrová pochoutka známá svou typickou, výraznou, byť pro méně otrlé nosy nikterak příjemnou vůní. V někdejší domě továrníka Wesselse, který tu r. 1876 začal s jejich velkovýrobou, je dnes muzeum, kde se o tvarůžkách dozvíme skoro všechno. Jinak je tu k vidění ještě kostel sv. Prokopa, původem renesanční radnice a několik památek na někdejší židovskou komunitu (synagoga, hřbitov).

Lysá hora (F. Jaskula)

Louny 16c
Louny jsou nejvýznamnějším městem na dolním toku řeky Ohře. Zmíněny jsou již k r. 1115, městem se staly po pol. 13. stol. a v husitských válkách patřily k pevným oporám strany podobojí, později pak k centřům českého osídlení v severních Čechách. Hlavní pamětihodností je **chrám sv. Mikuláše**, postavený převážně na počátku 16. stol. jako vrcholné dílo architekta Benedikta Rejta, s využitím některých starších stavebních prvků. Z historických staveb stojí za povšimnutí také pozdně gotický dům Sokolů z Mor (nyní muzeum) či renesanční Daliborka (městský archiv), zatímco původní radnice byla v l. 1886–87 nahrazena novostavbou od Saturni Hella. Starý pivovar byl nedávno zajímavě přestavěn na Galerii Benedikta Rejta, jedna z bašt městského opevnění zas hostí velmi působnou přírodovědeckou expozici **Zkamenělý les**.

Luhačovice – Velká kolonáda (K. Kocourek)

Luhačovice 48e
Lázně v Luhačovicích vznikly vlastně z protestu: česká společnost, nespokojená s německým charakterem většiny lázní v Čechách, se rozhodla vybudovat ryze národní lázně. Tomu odpovídala i architektura. Hlavním architektem města se stal **Dušan Jurkovič**, který se inspiroval domácí slováckou a valašskou tradicí (např. dům Jestřabí, 1905). Ze starší éry se dochoval barokní zámek (1730–38), nová je Velká kolonáda (50. léta 20. stol.), z níž prýští dva hlavní luhačovické **prameny – Amandka a Vincentka**. Lázně dnes mají kapacitu asi 1700 lůžek, léčí se zde hlavně choroby trávicího traktu a dýchacích cest. Novou dominantou se stal moderní kostel sv. Rodiny z let 1996–97. Nedaleký **Uherský Brod** proslul především díky osobnosti Jana Amose Komenského, který ve městě vyrostl, dnes je tu jeho pomník a muzeum.

Loket – hrad (M. Hurin)

Lužná 15f
Který kluk by neměl rád mašinky? Kouzlo parních lokomotiv je dodnes tak silné, že se kvůli němu vyplatí budovat i samostatná muzea. Jedno z nejhezčích je v bývalém depu v Lužné u Rakovníka. Uvidíme tu nejen staré lokomotivy (včetně parních) a motorové vozy, osobní i nákladní vagóny, ale také množství technických předmětů, souvisejících se železničním provozem. Třeba staré nádražácké nářadí či zabezpečovací zařízení tratí. A konečně tu jezdí i malá železnice, kterou se můžeme svést. Pan výpravčí ukázal plácačkou a píslk, jedeme – do Lužné!

Lysá hora 36f
Nejvyšší horu Moravskoslezských Beskyd (1323 m n. m.) tvoří mohutný hřbet, zvedající se nad hluboce zaříznutým údolím Ostravice. Její nejvyšší část vystupuje už nad hranici lesa a porůstá ji řídká kleč. Vrchol jedné z nejdeštěvějších (přes 1500 mm srážek ročně), nejsněhovatějších (každoročně více než 1,5 m vysoká vrstva sněhu) a největrnějších (každý druhý den víchřice) hor u nás zvýrazňuje do daleka viditelná televizní věž. Vedle ní je na vrcholu ještě objekt Horské služby a bufet, nahrazující vyhořelou Bezručovu chatu (básník Petr Bezruč sem rád podnikal své „výplazy“). Na svazích je několik přírodních rezervací.

Macocha a Punkevní jeskyně 46b, c-d
Propast Macocha má jméno prý po zlé maceše, která sem kdysi chtěla hodit svého nevlastního syna. Chlapec se ale zachytil na větvích stromů, rostoucích z boku propasti, a svým křikem přivolal pomoc. Do propasti pak skočila jeho nevlastní matka... Macocha v Moravském kráse je naší neznámější propastí, její hloubka k hladině jezírka na dně je 137 m, až na dno jezírka 186 m. (Není ale propastí nejhlubší – Hranická propast na severní Moravě je hluboká nejméně 273 m.)

Louny – kostel sv. Mikuláše (I. Tichý)